

The final exhibition, *Metamorphoses of the Sun Stone*, was held at the LNMA Palanga Amber Museum in 2020 as part of the program *Relevance of Amber Design Traditions* at the Palanga Amber Museum. The exhibition sought to bring together the most famous representatives in metal art, to present authors bringing fame to Lithuania in the country and abroad, and

to contradict the established stereotype that amber has gone out of fashion, is not contemporary and is a forgotten material. Authors from different generations who participated in the exhibition curated by M. Dominaitė turned the spotlight on amber design trends of the last 30 years of Lithuania's independence, presenting almost 100 works.

Saulės akmenis metamorfozės

Regina Makauskienė

Paroda „Saulės akmenis metamorfozės“, Palangos gintaro muziejus, 2020 m. liepos 2–2020 m. lapkričio 29 d.

Kuratorė
Marytė Dominaitė

Parodoje dalyvavę autoriai:
Ugnė Blažytė, Eglė Čėjauskaitė-Gintalė, Jurgita Erminaitė-Šimkuvienė, Nerijus Erminas, Indrė Diržienė, Marytė Dominaitė, Vaida Druskytė, Kristina Dulevičiūtė, Dalius Ilginis, Elen Janovskaja, Karina Kazlauskaitė, Laima Kerienė, Solveiga ir Alfredas Krivičiai, Aušra Mačiulaitienė, R. Mėnulio Katinas, Algirdas Mikutis, Elen Pavinskienė, Vita Pukštaitė-Bružė, Kęstutis Stanapėdis, Birutė Stulgaitė, Asta ir Mindaugas Šimkevičiai, Danas Tamašauskas, Šarūnė Vaitkutė, Sigitas Virpilaitis, Dovilė Žydelienė

2020 m. Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus Palangos gintaro muziejuje buvo surengta

>
Ugnė Blažytė,
Danas Tamašauskas
Objektas „Žmogus“. 2015
Gintaras, varis, plienas;
215 × 110 mm

baigiamoji programos „Gintaro dizaino tradicijų aktualizavimas Palangos muziejuje“ paroda „Saulės akmenis metamorfozės“, kurią finansavo Lietuvos kultūros taryba. 2015 m. po kompleksinės Tiškevičių rūmų renovacijos buvusioje grafų Tiškevičių koplyčioje sukūrus parodoms skirtą erdvę, buvo pradėtas įgyvendinti tęstinis projektas, skirtas lankytojams supažindinti su įžymiausiais gintaro meno autoriais bei gintaro pritaikymo papuošalams ir objektams kaita kokybės bei medžiagiškumo prasme. Finansavus Lietuvos kultūros tarybai, Gintaro muziejuje buvo pristatyta Felikso Daukanto, Kazimiero Simanonio ir Eglės Čėjauskaitės-Gintalės kūryba. Pirmosiose dvejose parodose gilintasi į gintaro dizaino ištakas ir tradicijų perimamumą, o E. Čėjauskaitės-Gintalės 2019 m. paroda atvėrė konceptualių idėjų su filosofiniu pagrindu kontekstą: „[...] buvo vystomos egzistencinės temos, universalumu pranokstančios vieno krašto kultūrinius klodus“¹.

Šis kontekstas toliau skleidėsi ir paskutinėje ciklo parodoje 2020 metais. „Saulės akmenis metamorfozės“ – logiškas jo užbaigimas: norėta sutelkti garsiausius metalo meno atstovus,

pristatyti savo šalyje ir užsienyje Lietuvą garsinančius autorius, paneigti nusistovėjusius stereotipus, kad gintaras nebemadingas, nešiuolaikiškas ir pamirštas. Buvo siekta populiarinti šiuolaikinę gintaro juvelyrką ir plėsti gintaro, kaip objekto, meninį lauką, pasitelkiant įvairias jo galimybių perspektyvas. Tuo labiau, kad vidurinės ir jaunesnės Lietuvos menininkų kartos darbai Gintaro muziejuje menkai atstovaujami. Jungtinė Lietuvos autorių gintaro kūrybinių paroda „Saulės akmens metamorfozės“ lankytojams nušvietė 30-ies Lietuvos Nepriklausomybės metų gintaro dizaino tendencijas. Nepaisant to, kad šalyje gintaro žaliava dažniausiai būna įvežtinė, Lietuvos dizaino tradicija yra išvystyta iki tarptautinio lygio, o neretai ji ir lenkia. Tarptautiniu mastu kalbama apie Lietuvos gintaro juvelyrkos mokyklą, kurią dailėtyrininkė Jurgita Ludavičienė charakterizuoja taip:

„XXI a. profesionalioji lietuvių juvelyrka nėra ypatingai provokuojanti; ji nėra žiauri, drastiška ar barbariškai prabangi. Ji greičiau švelni, santūri, atsaini ir ironiška tiek savo pačios, tiek ir nešiotų atžvilgiu. Tačiau visų pirma ji konceptuali ir savita.“² Parodos dalyvių darbai, aprėpdami didelę galimų šiuolaikinių požiūrių į gintarą paletę, atskleidžia gintaro derinimo su kitomis medžiagomis subtilybes, kurios savo įtaigiu lakoniškumu žavi lankytojus.

Iki XX a. pabaigos gintaras, nors ir traktuotas kaip Lietuvos savasties simbolis, buvo visiškai devaluotas: bet kurioje parduotuvėje ant bet kurio prekystalio šalia plastikinės bižuterijos puikavosi tokie patys apvalūs karoliai, įprastos segės ir serijinės gamybos medalionai bei kitokie smulkūs niekučiai iš gintaro – visa tai, kas buvo nešiojama sovietmečiu prie „kramplenių“ suknelių. J. Ludavičienės žodžiais, „[...]

¹ Šatavičiūtė L., „Gintaro juvelyrkos metamorfozės“, *Kultūros barai*, 2020, Nr. 7/8, p. 50.

² „Berlyne – šiuolaikinės lietuvių juvelyrkos paroda „Spuren“ („Pėdsakai“); <https://lithuanianculture.lt/kulturos-naujienos/2016/03/09/berlyne-siuolaikines-lietuviujuvelyrkos-paroda-spuren-pedsakai/> (žiūrėta 2020 11 20).

iš papuošalo, apeliuojančio į estetiką (nes kitaip kam gi jis prie tos suknelės reikalingas), tegu ir masinės gamybos, jis tapo masiniu erzacu. Save patį diskredituojančiu objektu, nes tikriausiai niekas efektyviau nebūtų galėjęs sumenkinti ir apskritu nieku paversti gintaro mito, kaip tie visur esantys plastikiniai niekučiai ar apvalūs karoliai. [...] Šitie įvairių atspalvių ir skaidrumo plastiko ar klijų gabaliukai tapo banalybės, masinės produkcijos, nublankusio tautiškumo, erzacinio dirbinio, sovietinio kičo ženklais.³ Todėl daugumai menininkų gintaras atrodė esąs kičo simbolis ir jo buvo tiesiog atsisakoma.

Neigiamas menininkų požiūris į gintarą keitėsi palaipsniui – nuo F. Daukanto, K. Simanonio iki 9 dešimtmečio atgimimo. Radosi grupė menininkų, kuriuos sutelkė idėja palikti

masinės gamybos papuošalų šlampavimo rėmus. Kaip teigė parodos kuratorė Marytė Dominaitė, su Lietuvos laisvės atgimimu atgimė ir gintaras: naujos kūrybinės mintys išsirutuliojo dar 1990 m. Palangoje surengtame kūrybiniame simpoziume. Estijos juvelyrikos mokyklos absolventai, studijavę metalo meną Taline ir labai retai iki tol savo kūrybai naudoję gintarą, vėliau pusmečiui užsidarė dirbtuvėse, kad galėtų viešam teismui pateikti naują požiūrį į „Lietuvos auksą“. Būtent tai ir atsispindėjo 1991 m. pirmoje po Nepriklausomybės atgavimo Lietuvoje surengtoje parodoje „Gintaras naujai“, atidarytoje tuomečio Lietuvos dailės muziejaus padalinyje Taikomosios dailės muziejuje.

Parodoje „Saulės akmens metamorfozės“ visose papuošalų ir objektų kompozicijose

Parodos „Saulės akmens metamorfozės“ fragmentas
Palangos gintaro muziejus,
2020 07 02
Fot. Gintarė Grigėnaitė

3
Ludavičienė J., „Metalu pasirašyti pasauli“, *7 meno dienos*, 2018, Nr. 32 (1269), <https://www.7md.lt/daile/2018-10-12/Metalu-pasirasyti-pasauli> (žiūrėta 2020 11 22).

buvo naudojamas gintaras – nuo minimalistinio iki sudėtingo įvairių medžiagų derinio gintaro svarbai pabrėžti. Kolekciją sudarė įvairių laikotarpių ir itin skirtingi darbai, laužantys stereotipinį gintaro panaudojimo kūryboje suvokimą – tai buvo lyg 30-ies metų retrospektyva.

Parodoje eksponuoti ir 1991 m. parodos dalyvių – Sigito Virpilaičio, Birutės Stulgaitės, M. Gurevičienės (dabar – M. Dominaitė), Solveigos ir Alfredo Krivičių – kūriniai. Lyginant jų tuomečius darbus su naujesniais, matyti, kad palaipsniui atsiranda vis daugiau daugialypių prasmų, kartais dirbinys tampa vien estetiškai pagaviu vaizdiniu, atsiribojant nuo reprezentacinės gintaro funkcijos, stengiamasi pažvelgti į jį žaismingai, originaliai. Gintaras jau tikrai ne tradicijos ir etnokultūros gelbėtojas, kurio nešiojimas jaunosios kartos dažnai traktuojamas kaip atsibodusi prievolė, – dabar jis originalus ir naujoviškas išskirtinio dizaino atributas. Parodoje „Saulės akmens metamorfozės“ pristatyta kone šimtas darbų. Tai subtilūs Vitos Pukškaitės-Bružės papuošalai iš sidabro ir emalio, aristokratiški ir santūrūs Šarūnės Vaitkutės darbai, conceptualūs E. Čėjauskaitės-Gintalės bei Jurgitos Erminaitės-Šimkuvienės papuošalai ir objektai, Daliaus Ilginio, Karinos Kazlauskaitės, Ugnės Blažytės ir Dano Tamašausko netikėti sprendimai, R. Mėnulio Katino, Nerijaus Ermino, Dovilės Žydelenės, Kęstučio Stanapėdžio ir kitų autorių inovatyvūs kūriniai. Parodos artefaktai svyruoja tarp funkcionalaus dirbinio ir objekto, bandydami išsiveržti iš tradicijos rėmų, kad prabiltų neįprastai, atskleisdami šiuolaikinės juvelyrikos galimybes. Parodos darbų autoriai dažnai pasitelkia sarkazmą, ironiją – lyg atsvarą vyresnės kartos menininkų romantizmui ir gintaro, kaip beveik šventos materijos, garbinimui: „Pašiepiamas socialinis papuošalo reprezentavimas, atskleidžiama globalizacijos priešprieša tradicijoms.“⁴⁴ Tinkamiausi tam pavyzdžiai,

skatinantys susimąstyti apie nuvalkotas tautinės tapatybės kategorijas, būtų K. Kazlauskaitės objektai, kur gintaras, įvilktas į kiaulės pūslę, primena lietuvišką skilandį, ar Astos ir Mindaugo Šimkevičių papuošalų ciklas „Relikvijorius“ su anglų kalba išgraviruotais kasdienybės procesus žyminčiais žodžiais (*Eating, Sleep, Work, Sex, Watch TV, Wash*) ir lietuviškų tulpių motyvais. S. ir A. Krivičių darbai skatina pagalvoti, kokie mūsų materialinės kultūros bruožai pasieks ateinančias kartas.

Parodą papildė ir kitos veiklos – edukaciniai užsiėmimai, ekskursijos, kūrybinės dirbtuvės. Pastarosiose, surengtose liepos 1–4 d., buvo gilinamasi į kintantį gintaro vaidmenį šiandienai kontekste. Joms vadovavo tautodailininkas Albertas Bukauskas, metalo meno atstovės M. Dominaitė ir D. Žydelenė, juvelyrė E. Čėjauskaitė-Gintalė. Aprėptos šios temos: gintaro tikrumo problematika, emalio technikos naudojimas papuošalams su gintaru, gintaro objekto ir papuošalo muziejuje samprata. Dailėtyrininkė Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė pateikė prezentaciją „Plečiant vizualumo ribas: saulės akmens metamorfozės šiandienos Lietuvos meninėje kultūroje“. Veiklose dalyvavo ir tikslinės neįgaliųjų grupės.

Į parodą negalėjęs atvykti, bet nuotoliniu būdu prie projekto veiklų aktyviai prisidėjęs žymus Lenkijos juvelyrikos meistras, Lenkijos nacionalinės premijos laureatas profesorius Andrzejus Szadkowski taip charakterizavo parodą: „Parodos objektai atskleidė, kad šiuolaikinis gintaro menas transformavosi į turtingesnę ir sudėtingesnę ekspresiją, įvertindamas visus plastinio meno elementus, tokius kaip skulptūriška vidinė gintaro gabalo erdvė, šviesa, inkluzai. Prie meninio kūrinio daugiasluoksniškumo prisideda ir gintaro emocinis poveikis, o viskas kartu kuria harmoniją, suteikiančią neribotą gausybę kūrybinių galimybių, kuriomis pulsuoja gintaras.“